QISHLOQ AHOLISI DAROMADLARINI OSHIRISH ORQALI TURMUSH SIFATINI OSHIRISH YO‘NALISHLARI

Amaniyazov Rinat Bayniyazovich
Qoraqalpoq davlat universiteti tatqiqotchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada turmush sifati konsepsiyasidan kelib chiqib hududlarda qishloq aholishi turmush sifatini yanada oshirishda aholi daromadlari oshib borishining o‘rni borasida olib borilgan tadqiqotlarga to‘xtalingan.*

Kalit so‘zlar. *Aholi, turmush, iste’mol, bozor, iqtisodiyot, daromad, real, ish haqi, kishi, oylik, xom-ashyo, tovar, ishlab chiqish.*

Respublikamizda aholining turmush farovonligini va uning turmush sifatini doimiy oshirib borishga alohida e’tibor beriladi. Turmush sifati konsepsiyasi inson jamoalarining jismoniy, aqliy va ijtimoiy barkamolligini belgilovchi shartlarni shakllantiradi. Bu yerda gap faqat turmush sifatini baholovchi ob’yektiv omillar haqida emas, balki inson tomonidan o‘zining farovonligi, baxt, qoniqish, rohat kabi tushunchalarni sub’yektiv his etish to‘g‘risida ham bormoqda [1]. Masalan, sog‘liq darajasi, oilaviy munosabatlari, ishi, moddiy ahvoli, yaratuvchanlik qobiliyati va hokazolardan qoniqish hayotdan koniqish hosil qilishning muhim komponenti hisoblanadi. Shunday qilib, turmush sifati konsepsiyasi insonning atrof-muhit bilan o‘zaro munosabatlarini ham o‘z ichiga oladi. Bu munosabatlar ehtiyojlarning qondirilganligi va mavjud imkoniyatlarni kutilgan imkoniyatlarga mosligi darajasini xarakterlaydi.

Turmush darajasi inson hayot faoliyatining ma’lum bir qirrasi to‘g‘risida tasavvur beradigan ko‘rsatkichlar tizimi bilan belgilanadi. Turmush darajasi to‘g‘risida batafsil ma’lumot olish uchun aholi daromadlari va ehtiyojlari, iste’mol darajasi va tarkibi, uy-joy, mol-mulk, madaniy-maishiy buyumlar va boshqa imkoniyatlar bilan ta’minlanganlik darajasini chuqur o‘rganish lozim bo‘ladi. Turmush tarizini shakllanishi bevosita va aktiv ravishda moliyaning aralashuvi bilan amalgam oshriladi. Fuqarolarning moddiy va nomoddiy istemollari ular daromadlariga va davlatnning ijtimoiy siyosatiga bog‘liq bo‘ladi.

Aholini turmush darajasini nominal emas balki real pul daromadlari tashkil etadi. Bu pul daramodlarning quyidagilardan iborat bo‘ladi: ish haqining hajmi, tadbirkorlik natijasida keladigan jami, kimmatbaho qog‘ozlardan keladigan daromadlar va shuningdek amaldagi soliq tizimi, narxlardan tartibga solish inflasiya darajasi, dotasiyalar hajmi va boshqalar. Fuqarolarning real daromadlari qiymatning taqsimlanishi va qayta taqsimlash natijasid yuzaga keladi. Demak, aholining real pul daromadlari asosiy mehnat daromadlaridan tashqari yana boshqa qo‘shimcha to‘lovlardan tashkil topadi [2]. Bozor iqtisodiyoti sharoiti bu moliyaviy qo‘shimchalar sezilarli darajada ortadi va aholi pul daromadlari uchun moliyaviy reguliyator xarakterini oladi.

O‘zbekistonda aholi daromadlarining shakllanish manbalari davlat tomonidan amalga oshirilayotgan tadbirlar natijasida xilma-xil shakllarga ega bo‘lib bormoqda (1-jadval).

1-jadval

Aholi pul daromadlari tarkibining o‘zgarishi.

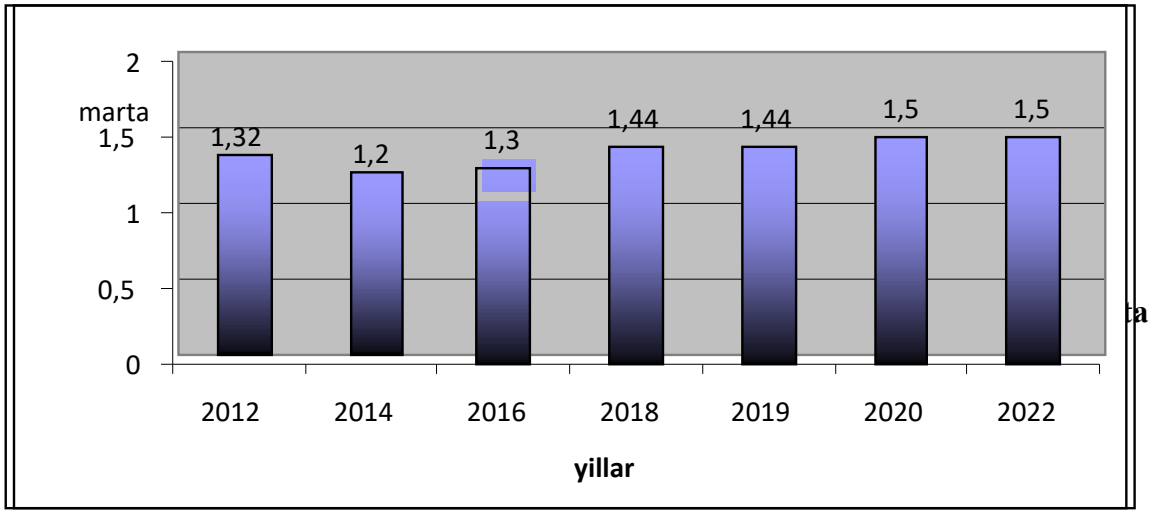
T/r	Ko‘rsatkichlar	2020 yil	2022 yil	2022 yil 2020 yilga nisbatan o‘zgarishi, %
1	Ish haqi	30,5	33,0	+2,5
2	Tadbirkorlik faoliyatidan daromad	29,9	29,0	-0,9
3	Ijtimoiy transfertlar (nafaqa, stipendiya va boshqalar)	15,4	16,4	+1,0
4	Dehqon xo‘jaligi mahsulotlarini sotishdan daromadlar	23,9	21,2	-2,7
5	Boshqa daromadlar	0,3	0,4	+0,1
	Jami daromadlar	100	100	-

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi ma’lumotlari.

Bunda aholining asosiy ish joyidan oladigan daromadalaridan tashqari qo‘shimcha tadbirkorlik faoliyati va o‘zlariga ajratilgan yer maydonlarida dehqon xo‘jaligi tashkil etib, unda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari yetishtirishdan olgan daromadlari ham katta o‘rin tutayotganligi alohida e’tiborga molikdir [3].

Biz uchun muhim ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan aholini ish bilan ta’minlash bilan bog‘liq muammolarga katta e’tibor qaratilib, bu borada aniq maqsadga yo‘naltirilgan ishlarni izchil amalga oshirayotganimiz mavjud ahvolni tubdan o‘zgartirish uchun imkon yaratdi. 2022 yilda 1 iyun holatiga ko‘ra, O‘zbekistondagi mehnat resurslari soni 19 mln 453,3 ming kishiga yetdi. Shuni 2 mln nafardan ortig‘i xorijdagi mehnat migrantlari hisoblanadi. Mamlakatda ishga muhtojlar soni yil boshidagi 1,4 mln kishidan (9,6%) iyunga kelib 1,3 mln kishigacha (8,8%) kamaydi [4].

Mamlakatimizda 2022 yilga qadar real ish haqini 2-2,5 barobar oshirish bo‘yicha qo‘yilgan strategik vazifaga muvofiq, 2020 yilda ham ish haqi, pensiya, stipendiya va nafaqalar miqdori 1,5 barobar ko‘paytirildi.

Tabiiyki, ish haqi va aholi real daromadlarining ahamiyatli darajada o‘sishi milliy iqtisodiyotning barqaror sur’atlarda rivojlanishi bilan bir qatorda tashqi savdo va eksport sohasidagi faoliyatning samaradorligiga ham bog‘liq bo‘ladi.

2-jadval

O‘zbekistonda aholi daromadlari o‘zgarishi dinamikasi

Ko‘rsatkichlar nomi	Yillar										
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Aholi umumiy daromadlari, mlrd.so‘m	104263,0	126268,0	146392,9	169344,3	197962,4	236893,1	300842,7	365735,6	414968,7	519181,4	634797,0
o‘tgan yilga nisbatan, %	121,3	121,1	115,9	115,7	116,9	119,7	127,0	121,6	113,5	125,1	122,3
Aholi jon boshiga umumiy daromadlar, ming so‘m	3501,8	4175,1	4759,6	5410,6	6215,9	7314,1	9128,6	10891,3	12122,2	14869,8	17807,3
o‘tgan yilga nisbatan, %	119,6	119,2	114,0	113,7	114,9	117,7	124,8	119,3	111,3	122,7	119,8
Aholi real umumiy daromadlari, mlrd.so‘m	97296,6	118029,5	137548,5	160485,5	187517,7	216400,1	255971,0	319336,1	367456,6	468448,4	569631,2
o‘tgan yilga nisbatan, %	113,2	113,2	108,9	109,6	110,7	109,3	108,1	106,1	100,5	112,9	109,7
Aholi jon boshiga real umumiy daromadlar, ming so‘m	3267,8	3902,7	4472,0	5127,5	5887,9	6681,4	7767,0	9509,6	10734,3	13416,8	15979,3
o‘tgan yilga nisbatan, %	111,6	111,4	107,1	107,7	108,8	107,5	106,2	104,2	98,6	110,7	107,5

**Manba: O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma’lumotlari*

Aholining umumiy daromadlari 2012-2022 yillar davomida 104263,0-634797,0 mlrd so‘m atrofida o‘zgargan bo‘lib, o‘rganilgan davrda bu ko‘rsatkich oldingi yilga nisbatan 13,5% dan 27% ga qadar oshganligi aniqlandi. 2022 yilda esa, oldingi yilga nisbatan 22,3% ga oshgan. Aholi jon boshiga umumiy daromadlar 3501,8-17807,3 ming so‘m oralig‘ida o‘zgargani holda, faqatgina 2022 yilda oldingi yilga nisbatan 19,8%ga oshishi kuzatildi. Aholi real umumiy daromadlari, 2012 yilda 97296,6 mlrd.so‘mni tashkil etib, bu ko‘rsatkich 2022 yilda 569631,2 mlrd so‘mni taskil etgan.

Mazkur yo‘nalishlar bo‘yicha chora-tadbirlarni izchil va tizimli amalga oshirish maqsadida «Qishloq taraqqiyoti va farovonligi yili» Davlat dasturi ishlab chiqildi hamda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009 yil 26 yanvardagi PP-1046 sonli Qarori asosida kuchga kiritildi. Dasturda o‘tkaziladigan chora-tadbirlar, bajarilish muddatlari, xarajatlar va ularni moliyalashtirish manbalari, chora-tadbirlarni amalga oshirish shakllari, mexanizmlari va kutiladigan natijalar to‘liq o‘z ifodasini topgan.

Kelgusida aholi turmush darajasini yaxshilashda faqatgina oylik maoshlarni oshirishni asosiy maqsad qilib olish emas, eng avvalo aholining to‘liq bandligini ta’minlash, bunda qishloq hududlarida innovatsiyaga asoslangan ish o‘rinlarini tashkil etish xom-ashyo ishlab chiqishdan innovatsion tovar ishlab chiqish darajasini ta’minlashga e’tiborni qaratish muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. www.president.uz. 22.12.2017
2. Абдурахмонов Қ.Х. Меҳнат иқтисодиёти. –Т.: Меҳнат, 2009. -357- б.
3. Мухиддинов Х.С. Ҳудуд аҳолиси турмуш даражасини ошириш ва ижтимоий ривожланишини моделлаштириш. Монография. -Т.: ФАН, 2009. -12 б.
4. https://mehnat.uz/uz/news/uzbekistonda-ishsizlik-darazhasi-88-foizni-tashkil-etdi - O‘zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi ma’lumotlari